I. I. O.
II
1308
L

N. IORGA

CE ÎNSEAMNĂ ASTĂZI CONCEPȚIA ISTORICĂ

LECȚIE DE DESCHIDERE DE LA
UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
(31 OCTOMBRE 1938).

„DATINA ROMÂNEASCĂ", VĂLENII-DE-MUNTE
1939

www.dacoromanica.ro

N. IORGA

CE ÎNSEAMNĂ ASTĂZI CONCEPȚIA ISTORICĂ

LECȚIE DE DESCHIDERE DE LA
UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
(31 OCTOMBRE 1938).

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
BIBLIOTECA INST. IST. N. IORGA
Nr. ....
Inventar ... 61812

BIBLIOTECA
ACADEMIEI
REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

„DATINA ROMÂNEASCĂ", VĂLENII-DE-MUNTE
1939

www.dacoromanica.ro

II 1308 L

Extras din „Revista Istorică"
anul al XXV-lea, n-le 1-3.

www.dacoromanica.ro

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

Ce înseamnă astăzi concepția istorică

Îmi face o deosebită plăcere să revăd pe cei cunoscuți și să întîlnesc întâia oară pe cei cari acum s'au înscris în Universitate.

După un obiceiu „vechiu", pe care înțeleg a-l păstra, lecția întâiu de istorie universală trebuie să atingă un subiect în legătură cu materia pe care o predau, dar să se țină în linia unor anumite generalități și, de la o bucată de vreme, cred chiar că generalitățile acestea nu au să se țină numai în regiunea înaltelor teorii, despre care o să vorbesc îndată, ci să se coboare la realitățile, foarte serioase, ba chiar tragice și amenințătoare, din timpurile noastre, pentru ca și studiile acestea istorice să aducă un folos în marea luptă pe care o duce omenirea pentru drept, și unele popoare pentru însăși existența lor.

Acest punct de doctrină, pe care l-am fixat la început, cere o explicație, și vin la explicația aceasta.

Problema Universităților s'a pus pretutindeni, cum s'a pus problema întregii culturi a timpurilor noastre. Până acum cîțiva ani problema aceasta nu exista; acum ea se impune oricui: și observatorului celui mai superficial și spiritului celui mai indiferent i se impune problema școlii în întregime, ca și problema tuturor lucrurilor care, în afară de școală, represintă cultura.

Formele de odinioară, *formalitățile* goale, care începeau cu nimicuri și se terminau cu o diplomă, acestea trebuie considerate ca isprăvite. Distribuția simplă de acte care înseamnă valoarea cuiva într'un moment, valoare care poate să nu mai existe după trecere de câțiva ani, e un lucru al trecutului. Niciodată omenirea n'a fost silită să aibă o conștiință mai deplină și mai adîncă a greutăților în mijlocul cărora trăiește. Ce s'a făcut atâta vreme, de multe ori în forme extraordinar de ele-

www.dacoromanica.ro

gante, ca şi când totul s'ar fi terminat şi ar rămânea numai un fel de danţ ştiinţific, pe care unii îl făceau cu însuşiri extraordinare şi cu o grijă deosebită de a păstra anumite aparenţe estetice, aceasta e o jucărie de care hotărît trebuie să ne despărţim. Nu mai avem vreme de aşa ceva. Ni trebuie conştiinţa că, orice s'ar face pentru a continua acest joc elegant, el nu înseamnă decât timp pierdut. Viaţa înfăţişează înaintea noastră grozave probleme, care cer neapărat, şi pentru un Stat şi pentru o naţiune şi pentru clasele sociale şi pentru deosebitele categorii şi pentru orice individ, să fie imediat şi bine resolvate.

Fiindcă, altă dată, făceai o greşeală care se însemna şi critică prin reviste, prin discuţii publice şi nu era mare lucru; pe urmă reveniai la acelaşi obiect pe o cale mai bună şi ajungeai la resultate mai satisfăcătoare. Acuma nu: totul este, ca să întrebuinţez o foarte veche formulă din vechiul nostru drept de odinioară, totul este *„în ruptul capului“*, adecă, dacă se săvîrşeşte într'o societate o anumită greşeală, societatea aceasta se duce de rîpă şi execuţia se face aşa de răpede, încât cel care a făcut greşeala, n'are vreme să se adreseze la altă instanţă. Ceia ce ieri încă se părea că este lucrul de căpetenie şi care era în legătură cu o anumită orînduire interioară, democratică, fascistă, comunistă, cade pe planul al doilea. Acuma nu mai este vorba *cum* este orânduită societatea naţională, ci dacă societatea naţională îşi păstrează un anumit teritoriu. S'a dărîmat complect sistemul care întrebuinţează toate armele ca să zugrume pe cine îi stă înainte, pe cine împiedecă de a pune mîna pe o anumită pradă, aşa încât regimul violenţei, în mîna particularilor în serviciul unor anumite doctrine, cu toate consecinţile pe care, din partea celorlalţi, astfel de violenţe le trezesc, e un lucru de ieri. Acum se cere, nu ca o parte din societate să ia contra alteia o anumită atitudine, căutînd s'o convingă, sau să se întrebuinţeze alte arme, până la condamnarea la moarte a unui grup din societate de către celalt, care-i răspunde prin condamnarea la închisoare, ci se cere altceva: *o întreagă societate trebuie să se simtă solidară dacă vrea să trăiască;* ea trebuie să recurgă la toate mijloacele materiale şi la toate *forţele morale*, din care pleacă mijloacele materiale. Credeţi că Germania lui Hitler sau Italia lui Mussolini au plecat de la dorinţa de a fabrica tunuri? Dorinţa de a fabrica tunuri şi avioane şi gaze asfixiante, aceasta pleacă de la *o anumită con-*

www.dacoromanica.ro

vingere, de la *o viață morală care poate fi potrivită cu morala obișnuită*, dar *poate să încerce și altfel a ajunge la scop*, însă, înainte de toate, *o anumită activitate sufletească trebuie creată și întreținută*.

Și Universitatea are un foarte mare rol în aceasta.

Dați-mi voie, acum, să amintesc anumite lucruri din trecut, din trecutul de la noi sau de aiurea, mai apropiat sau mai depărtat, în care ilusii curioase s'au ivit, în ce privește rostul Universității.

Vedeți, eu discut deocamdată rostul Universităților și, pe urmă, voiu arăta, în Universitate, care este rostul catedrelor de istorie, sau, mai bine, pentru că sînt multe catedre, profesori mai puțini, trebuie să fie întâiu profesorii de istorie și pe urmă catedrele.

La Universitate este o misiune națională, care ea trebuie servită cu toate mijloacele. Trebuie scormonit în sufletul acestor oameni. Cu arheologia, care scormonește în cenușa morților, s'a ajuns la resultate frumoase, dar trebuie scormonit în sufletul celor vii.

Cu privire la ilusiile de odinioară, încep mai de departe, și de aiurea. Mi-a căzut în mînă o curioasă carte de istorie a Franciei. Eu cunoșteam pe autor, îl cunoaște toată lumea, a fost și pe la București pe vremuri: trebuia să între în serviciul unui boier și a povestit drumul lui până la noi; probabil că înlăuntru vorbia și despre lucrurile văzute în societatea noastră, dar nu s'a tipărit decât partea care merge până la Viena. E vorba de Victor Duruy, din a cărui carte de Istorie Universală, tradusă în românește, au învățat cunoștința trecutului, din vechile timpuri ale Grecilor și Romanilor până dincolo de Revoluția franceză, atîtea generații. Victor Duruy, care a fost colaboratorul lui Napoleon al III-lea, acela care îi dădea material pentru „Istoria lui Cesar", o personalitate importantă și supt raport didactic, fiind creatorul învățământului frances, pe la 1860, a publicat o carte, redactată cu cîțiva ani înainte, în care și-a propus să presinte istoria Franciei altfel decît până atunci. Planul lui se vede foarte bine în ce privește alegerea ilustrațiilor: înlăuntru nu sînt portrete aproape de loc: nu există Ludovic al XIV-lea, nu există nicio figură din secolele înaintea Revoluției. Revoluția nu este repre-

www.dacoromanica.ro

sintată prin niciun portret; nici ceia ce a urmat pe urmă nu este însemnat prin astfel de represintări personale; lipseşte chiar şi Napoleon al III-lea, pe care Duruy l-a servit. Şi, în loc, ce este? În loc, sînt vederi din Franţa.

O ciudată concepţie: detronarea factorilor umani şi înlocuirea lor prin simboluri naţionale, care sînt vederile de castele, de biserici, de oraşe, căci el îşi impusese să nu aibă emoţii. Ce curios este să creadă cineva că se poate vorbi de oamenii din orice vreme, pănă la un Faraon egiptean cuceritor, pănă la un nenorocit de mic rege, cucerit de armatele Egiptului, ale Haldeii şi Babilonului, să se poată vorbi de orice fel de oameni fără emoţie! *Nu se poate scrie istoria fără o adâncă simţire.*

Căci istoria este viaţa omenească, problemele de odinioară sînt problemele de acum; în altă formă, cu alţi oameni, este aceiaşi umanitate care se înduioşează şi se frînge, aceiaşi umanitate, cînd, ajunsă la scopurile ei, cînd călcată în picioare şi strivită. Şi nu se poate să te apropii fie şi de oameni cari au murit acum patru mii de ani fără ca lucrurile şi durerile lor să nu aibă răsunet în sufletul tău.

Dar şi istoria aceasta anonimă, fără ilustraţii, care înşeală pe Duruy, îl duce la lacrimi de sînge pentru neomeniile Comunei: plînge zecile de mii de cărţi din Biblioteca Louvrului, pe care aceşti Roşii din 1871 le-au distrus. După ce a înlăturat oamenii, cînd ajunge la conclusie, de-odată, pentru că este vorba de interesul ţării lui, valul acesta, pe care a căutat să-l împiedece prin ridicole zăgazuri de obiectivitate, vine asupra lui şi-l copleşeşte.

Îşi închipuiau deci mulţi oameni, pe vremea aceia, că se poate scrie istoria fără a însemna rolul marilor personalităţi.

Era un fel de reacţiune împotriva vechii istorii biografice, care credea că, dacă alegi oamenii şi li presinţi biografiile, ai o epocă. Şi atunci a venit această reacţiune, cu izgonirea personalităţilor, şi astfel s'a ajuns la *mişcarea maselor* sau la cine ştie ce acţiune a solului sau a unor forţe obscure. Ce s'a întîmplat? Greşelile pe care le săvîrşesc istoricii, şi le îndreaptă une ori ei singuri, alte ori le îndreaptă alţi istorici; sînt însă casuri cînd le îndreaptă opinia publică. Istoricul nu ştie ce răsunet are cartea lui în această opinie, dar *opinia judecă*. Noi trebuie să ne închipuim că sîntem încunjuraţi de ochi aţintiţi asupra noastră, şi se poate întîmpla să nu auzim sentinţa care se rosteşte în

www.dacoromanica.ro

sufletul celor ce se servesc de acești ochi. Dar *cine rectifică mai mult greșelile de metodă istorică sînt evenimentele:* este viața care s'a desfășurat pe urmă.

Astfel se știe că, și acum, în anume locuri, se consideră națiunile în totalitatea lor, — „regimul totalitar" —, că individul nu înseamnă acolo nimic, că a-i răpi libertatea nu este un păcat, că a-l împiedeca de a gîndi sau de a-și exprima gîndirea este un lucru îngăduit. Orice guvern fascist nu dă voie comunistului și orice guvern comunist nu dă voie fascistului, și mai ales amîndouă nu dau voie să se exprime păreri deosebite de părerile simpliste, prin urmare false, și ale fascistului și ale comunistului.

Credința de odinioară era, deci, și ea, că masele hotărăsc și indivizii nu represintă nimic.

Cînd am întrat în Academia Romînă, tărziu, după un lung stagiu de membru corespondent, în deosebire de timpurile noastre, cînd membrii corespondenți vin, se așează între ceilalți, iau parte la discuții și mai, mai să înlocuiască pe membrii activi, cînd am întrat în Academie, zic, problema aceasta mi s'a pus și mie: masele sau indivizii. Și atunci eu am fost de părere că *și masele și indivizii hotărăsc în măsura în care au caracter dinamic și representativ.* Viața unei societăți poate fi exprimată anonim într'un moment, și se poate întîmpla, în altul, ca masele acestea să nu fie capabile de a da o direcție și de a înfățișa ceia ce represintă spiritul unei societăți și acesta să se adune într'un om cum se adună razele într'un punct luminos: sufletul național să se adune într'o personalitate.

Dar, față de explicația că totul pleacă de la mase, a trecut vremea, și s'a întîmplat ce? Personalitățile au ajuns să guverneze lumea. Evident că astăzi, în cele mai multe țări, unde este un om, singur omul acela poruncește și ceilalți s'au deprins să se lase represintați și conduși de acel om. Dacă este vorba de Germani, nu numai tineretul, dar și o mare parte din ceilalți, mai ales femeile, strigă *Heil Hitler* înaintea aceluia care este șeful Statului german. La Italieni, de cîte ori apare d. Mussolini în public, om de o calitate superioară aceleia a d-lui Hitler, de atîtea ori se aud strigătele acelea: *Duce, Duce:* națiunea întreagă pare a se cuprinde într'însul. Cînd s'a îmbolnăvit în urmă d. Atatürk, ce adînc sentiment de îngrijorare, de durere a fost în sufletul tuturor Turcilor: pare că ar fi crezut că dispariția

www.dacoromanica.ro

aceluia care a restabilit gloria de odinioară a Imperiului, devenit național acum, ar însemna prăbușirea patriei și dispariția națiunii din rîndul popoarelor care înseamnă ceva în lume. La noi, este evident că se încearcă, și se face bine că se încearcă, a se strînge națiunea în jurul Suveranului, pe care fiecare este dator să-l iubească, să-l sprijine și, eventual, să-l sfătuiască. Căci orice om are nevoie de sfat și nu există niciun sfat omenesc care să nu folosească. Și, prin urmare, nu este vorba de ideologie, ci de concentrarea unei națiuni într'o mare figură representativă, care este mai bine să fie a unui Suveran, decît a cuiva care, fără drept, caută să-l înlocuiască pe Suveran, fără să-i poată ținea locul într'adevăr.

Dar sînt State de acestea totalitare, State guvernate de o personalitate excepțională și îndrăzneață, sau de o personalitate care-și trage drepturile din situația pe care o ocupă, din rostul pe care l-a primit de la înaintașii săi și, cu toate că ni se face teoria Statului totalitar, că ni se vorbește și aici de totalitarism, de acțiunea generală a maselor, se face excepție pentru unul singur. Ori este vorba însă de o abdicare de caracter general și atunci fiecare trebuie să se creadă în serviciul voinții obscure a mulțimilor, neconfundate într'o singură personalitate gînditoare și activă, ori, dacă îți reservi pentru d-ta acest drept, atunci ai sfărîmat însuși caracterul abstract deplin al teoriei totalitare.

Prin urmare, și în ce privește scrisul istoric, el a trecut printr'o mulțime de ilusii: înlăturarea personalităților, restabilirea personalităților, adecă revenirea, în domeniul politic, din nou la acțiunea personalităților conducătoare, dar *toate acestea mai mult sau mai puțin în afară de viața ea însăși*. Viața se desfășoară de o parte, de altă parte sînt metodele acestea istorice, care ele n'ar trebui deci, să aibă o atingere cu ceia ce se petrece în mijlocul societății, pentru că, atingerea aceasta dacă se produce, societatea nu învață nimic din teorii, iar, în ce privește metodele istorice, care sînt reduse la sclăvie, ele iese, oricum, scăzute prin contactul acesta cu viața. Prin urmare. vedeți, și o *altă* ilusie, pe lîngă ilusiile celelalte.

Dar, în viața aceasta de astăzi, a stărui într'o părere, a nu vedea nimic în afară de dînsa, aceasta fără îndoială este o îngustare; *și aici* este un totalitarism care poate fi accentuat, alături

www.dacoromanica.ro

de acela împotriva tiraniei căruia se luptă însăși puterea de viață și instinctul de independență al sufletului omenesc.

Oriunde, în toate domeniile, nu numai în domeniul universitar, dar în toate ramurile culturii, se produce însă, nu numai la noi, dar și aiurea, o mișcare împotriva abstracției mîndre de sine, care crede că este cu atît mai vrednică de rostul ei, cu cît evită orice contact cu viața.

Iată, în timpul din urmă, am avut de vorbit în două locuri despre musee, și arătam cît de greșită este părerea pe care și-o face cineva de obiceiu despre un muzeu, părere pe care o au și conducătorii de musee. O pînză e luată dintr'o biserică, unde era potrivită pentru cutare arhitectură, pentru cutare fel de lumină, pentru privitorii cari se găsesc într'o anumită atitudine și stăpîniți de anumite sentimente acolo, în biserică, în sunetul de orgă unit cu rugăciunea latină, slab rostită de preot. Evident că pînza este făcută pentru aceasta, iar tu ai luat-o și ai prins-o în cuiu într'un loc unde e doar un părete alb, și, alături, pui altă pînză, să zicem: de același pictor și din aceiași vreme. Cronologic, se potrivește, numai cît pînza era făcută pentru altceva. Pui o natură moartă undeva pe părete; natural că vederea acestei naturi moarte amintește o sală de mîncare, numai cît, la Muzeu, stau oameni flămînzi și se uită la lucrurile acestea așa de bune, regretând că pînza nu se găsește în sufrageria pentru care a fost făcută. Dacă același pictor a făcut o natură moartă și a făcut un tablou religios și altul istoric, cum ele aparțin aceluiași om, aceleiași școli și aceluiași secol, ele se pun alături.

Și criticam în felul acesta, nu numai așezarea muzeelor, dar faptul că muzeele sînt oarecum în afară de public, care, cu cît vine mai rar și este mai puțin, cu atît este mai mulțămit conservatorul muzeului. Niciun funcționar științific în Europa nu se deranjează, pentru ca să-i poți adresa o întrebare, nicio carte nu-ți este la îndemînă; se evită, în foarte multe musee, pînă și însemnarea aceia de pe tablou, care să te lămurească asupra valorii artistului.

Acestea sînt deci *lucruri moarte*. Și am avut satisfacția, acum în urmă, cînd am luat un ziar frances care reproducea discursuri ținute la Academia din Paris, că un altul presinta această chestiune la fel cu mine.

www.dacoromanica.ro

Ce probleme mari nu se ridică, apoi, în Academii! Astfel, la Academia de ştiinţe morale şi politice din Franţa, chestiuni monetare, chestiuni de comerţ, de industrie, toate acestea sînt necontenit presintate şi lămurite acolo. Cine asistă? Nimeni. Se publică într'un buletin, pe care îl cetesc cîteva sute de persoane. Presa nu se interesează, ea care se interesează cum a fost strivit nasul unui negru de un campion încă mai sălbatec decît dînsul, sau cine a izbutit, cu mai multă dibăcie, să treacă prin toate acele înşelări de care dispun specialiştii jocului cu mingea.

Prin urmare, o întreagă activitate intelectuală, care este făcută de Stat cu cheltuieli mari, rămîne cu totul în afară de public.

Iată, la acel Institut de Franţa, în anumite zile din săptămînă, se întrunesc membrii deosebitelor Academii. Acolo e ştiinţa cea mai înaltă, acolo se află oameni venerabili, acolo se frămîntă, se desluşesc unii pe alţii, iar, în stradă, o lume al cării nivel e une ori foarte scăzut.

În ce priveşte clasele sărace, care nu sînt vinovate că sînt. sărace, în care sînt inteligenţe mai strălucitoare poate decît ale academicienilor celor mai glorioşi de acolo, căci aceia din stradă n'au fost puşi în aceleaşi condiţii, sînt oameni ale căror cunoştinţi sînt ca şi la 1500 şi 1600, ca la 500 şi 600 une ori. De ce este înăuntru în palatul acela ei n'au habar, iar cărţile pe care le-au cetit se resumă la cîteva manuale ce li-au căzut în mînă, sau la cîteva broşuri de propagandă revoluţionară.

În afară de aceasta, gazetele. Ce cuprind gazetele acestea?... Merge cineva dincolo de Paris, la Saint-Denis, unde este iadul pe pămînt, cu mii de oameni ţinuţi în afară de tot ce poate da religia, cultura: bestii care puteau fi sfinţi şi bestii care puteau fi genii. Născuţi în cea mai desăvîrşită miserie, trăiţi în cea mai perfectă neglijare, storşi cît se poate şi murind ca nişte cîni cînd nu mai sînt folositori în fabrică. Este aceasta civilisaţie? Răspunsul trebuie să fie hotărît: nu. Civilisaţia *trebuie*, şi, pentru civilisaţia aceasta, care să fie pentru orice om, în orice împrejurare, care să-l mîngîie, să-l înalţe, pentru aceasta orice om şi orice instituţie sînt datori să lucreze. Nu este numai datoria faţă de o ţară şi de o naţiune, ci datoria faţă de umanitatea însăşi. Datoria aceasta este complet neglijată şi într'o ţară cum este ţara noastră, ţară de oameni inteligenţi, cari pot învăţa orice: o minune ce daruri se găsesc în mintea şi inima acestor oameni,

www.dacoromanica.ro

Îmi spunea cineva ieri mie, un om care a făcut războiul, că, atunci cînd au venit ofițerii francesi și au explicat mitraliera, desfăcînd-o în bucăți, reservistii noștrii bătrîni au făcut-o la loc, supt ochii Francesilor uimiți; față de cîtă vreme-i trebuia unui om de aiurea ca să învețe mecanismul unei astfel de arme, omul nostru îl deslușia cu admirabila lui putere de atenție, care apasă și asupra fiecărui pas pe care-l facem noi, cei de sus, și apasă asupra fiecărui cuvînt rostit ușuratec de noi, pe cari ochii aceia serioși ne cercetează, și ei ne judecă după aceasta.

Este toată lumea aceasta lăsată cu totul în afară de triumfurile culturii, iar noi sîntem mîndri că avem Universități cu mai multe catedre impunătoare, lecții care se publică în volume și, în afară de aceasta, ce acțiune asupra societății; ce?

Nu vedeți ce recunoscătoare este lumea, chiar lumea presupusă cultă, fără să fie pretențioasă, cînd i se dă o conferință: cum aleargă bărbați, femei, oameni de orice vrîstă, cum se îngrămădesc ei acolo să asculte. Nu există public care să urmărească mai atent ceia ce i se spune decît publicul românesc. Cei mai mulți dintre vorbitori nu caută însă contact cu publicul: au adus ceva scris, și nu se uită la lumea din fața lor, iar semnele de neatenție nu-i preocupă; pentru nimic pe lume nu s'ar opri aiurea decît la punctele fixate d'inainte, pentru nimic pe lume n'ar schimba direcția pe care au pornit, direcție care se găsește în afară de nevoile publicului. Prin urmare, în afară de atenția pe care publicul o poate cheltui, vorbitorul îi dă înainte, ca oratorii de provincie pe cari i-am cunoscut și eu, și cărora studenții din vremea mea aveau obiceiul de li ținea lumînarea așa de aproape, încît se aprindea un colț de hîrtie și toate silințile oratorului erau zădarnice: discursul se termina așa; sau erau aplause formidabile, atît de repetate, încît el trebuia să renunțe.

Universitatea are numai acest rol de a „face știință", mai mult sau mai puțin originală? Și observați un lucru foarte ciudat în organisarea Universităților noastre. Eu am încercat ca rector o schimbare, dar schimbarea aceasta n'a continuat. Mi-am zis: sînt lecții de drept care pot interesa pe studentul de la istorie, sînt la științe o mulțime de lecții foarte interesante pentru oricine. Gîndiți-vă la teoriile profesorului Perrin, cel mai modest om

www.dacoromanica.ro

de pe lume, care a izbutit să descopere taine înaintea cărora înlemneşte mintea omenească. Ei bine, explicaţia întreagă a lumii se schimbă după astfel de descoperiri; ceia ce a învăţat fiecare om în liceu nu mai are valoare. Generaţia mea, care a avut înainte cărţile de fisică şi chimie ale lui Petru Poni, ce atitudine poate să aibă înaintea lucrurilor care se ştiu şi se răspîndesc în lumea întreagă, dar nu ajung până la noi! La fel în domeniul religiei: noi aparţinem unei credinţe şi, credinţa aceasta se cercetează, dar un preot de oarecare vrîstă nu poate şti ceia ce s'a găsit pe urmă în ce priveşte înseşi cărţile pe care se sprijină credinţa creştină şi împrejurările în care ea a ajuns să se răspîndească asupra lumii întregi.

Dar ce nu este în lecţia de istorie! Lecţia de istorie bine făcută trebuie să cuprindă, nu capitole de istorie literară, ştiinţifică sau militară, ci *să aibă amestecate în desvoltarea omogenă a societăţii toate elementele care vin din domeniul artistic, economic, militar.*

Nimic nu se poate înţelege din ceia ce este fără cunoştinţa a tot ceia ce a fost, şi nimic nu trebuie ştiut în ceia ce este, fără deschiderea perspectivelor către ceia ce neapărat trebuie să fie, şi aceasta prin silinţile acelora cari au ştiut ceia ce a fost în trecut, cari au cunoştinţă de ceia ce este în present şi cari de acolo trag tot ceia ce trebuie pentru a întrevedea viitorul, dar şi energia trebuitoare pentru a fi factori activi în pregătirea acestui viitor.

Iată anumite ideologii care prind tineretul. Ele pot fi nobile, pot fi servite de suflete devotate, care au nevoie de a fi înţelese, care pot fi respectabile şi înaintea sacrificiului cărora să se închine oricine, dar acestea nu împiedecă de a recunoaşte că, dacă oamenii ar fi văzut că inovaţiile lor, de care sînt aşa de mîndri, sînt lucruri repetate în istoria omenirii şi au produs anumite resultate şi este foarte sigur că şi în timpurile noastre, dacă se urmează această metodă, se va ajunge la acelaşi resultat, evident că această admirabilă reservă de energie şi-ar fi cheltuit-o în altă chestiune.

Şi atunci eu am zis: să fie cursuri comune pentru toate Facultăţile. Aş zice mai mult: este mai interesant, într'o Universitate care poate să-ţi dea cetăţeni activi şi luminaţi, cursurile acestea generale decît ceia ce se învaţă în fiecare din compar-

www.dacoromanica.ro

timentele, închise cu atîta grijă, ale Facultăților, cu laboratoarele și seminariile lor.

Am făcut încercarea: a venit o mulțime de lume acolo unde era ceva de spus pentru toată lumea.

Noi nu avem omul cult. Există, în schimb, un fel de monstru pregătit în deosebite cutiuțe de acestea științifice și care, în afară de cutiuța științifică a fiecăruia, nu mai știe nimic. O societate cum au fost cele din antichitate era *o societate de oameni adevărați și completi.* Grecul mergea în piața publică, și, să fi voit sau nu, încă ar fi auzit pe Pericle și pe Demostene, și, iarăși, toată lumea mergea la Areopag ca să asiste acolo la discuții. Pe când, acum, gîndiți-vă: teatrul cere o anumită plată, teatrul unde intră orice prost care plătește și nu intră cei cari înțeleg, dar nu găsesc suma trebuitoare pentru a plăti. În provincie, acolo unde cetățenii romîni sînt mulți, dar Romînii de sînge puțini, se dau represintații înaintea unor săli goale, de și afară este o lume întreagă care ar fi bucuroasă să între. La Iași mi s'a spus, după ce au încetat anumite mișcări: „acum merge foarte bine, fiindcă vin „Jidanii" la teatru". Prin urmare Statul romîn la Iași întrebuințează acest mijloc admirabil de educație, — pe când în Atena orice cetățean venia acolo și învăța și mitologia și filosofia și istoria și morala și amfiteatrul era deschis oricui —, Statul întrebuințează, deci, sacrificiul acesta, pentru ca, după aceiași formulă, să înalțe simțul estetic al „Jidanilor" cari vin la teatru. Este absurd!

Iată dovada, pe care, oriunde mă duc, o găsesc în chestiunea aceasta a inutilității lucrurilor solemne și măreațe față de miseria morală a unei societăți întregi, care rămîne în incultură și este capabilă de toate greșelile, fără răspunderea, pe care n'o simte, a dărîmării unei societăți întregi.

Am încercat la Universitate, — și o bucată de vreme am avut convingerea că reușesc, ca și aiurea, în cursul vieții mele destul de lungi —, am încercat să sfarm ușile închise, să dărîm zidurile chinezești, pentru ca să se reverse asupra lumii cît mai multe din cunoștințile care trebuie să se prefacă în izvoare de energie pentru a crea fapte. Idei, la început, cît de înalte, fapte, la urmă, cît de depline, și, cînd ajungem aici, nimeni nu se poate gîndi cu grijă la viitorul unei societăți care nu este în sama unui om predestinat, nu este în sama unui grup de pretorieni cari îl încunjură, nu este în sama unor entusiaști, cari

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
www.dacoromanica.ro

pot trece de la o credință la alta cu aceiași aprindere a minții și cu aceiași furie a acțiunii deslănțuite, nu este în sama unei clase, cum este clasa burghesă aiurea, cum este clasa muncitorească în Rusia, ci societatea este în sama ei înseși, cu tot ceia ce știe, poate și face. Universitatea nu este atunci altceva decît *o usină de gândire, menită să deslănțuiască dinamismul unei societăți.*

Iată ce am căutat și caut încă în lecțiile acestea de orientare, care nu trebuie să vă mire, ci sînt îndemnul să ni schimbăm cu toții metodele, căci aceasta este o necesitate absolută, și să avem atîta simț de responsabilitate, încît să dărîmăm vechile obiceiuri și, cu toată hotărîrea, să ne manifestăm liberi, împotriva oricui și, înainte de toate, împotriva lipsei de înțelegere și lenevirii de gîndire și de acțiune, de care încă sîntem cuprinși.

Ni se dă însă nouă o misiune exclusivă, pe care mărturisesc că n'am înțeles-o niciodată: misiunea de a pregăti profesori de liceu. Eu nu înțeleg ce înseamnă aceasta. Se fac în momentul de față trei Școli Normale Superioare. Intenția este foarte bună. Eu am trecut printr'o Școală Normală Superioară, dar niciodată în viața mea n'am văzut atîta anarhie, atîta despreț de autoritate, atîta lipsă de colegialitate, atîta uscăciune sufletească decît în Școala Normală Superioară din Iași. Îi sînt recunoscător numai pentru biblioteca ei, care mi-a îngăduit să cetesc „Estetica" lui Hegel și alte lucruri nerecomandate de vre-un profesor.

Dar profesorul de liceu, acela nu se formează prin pedagogie: acela se naște cu anumite însușiri, se naște cu o nevoie de comunicativitate, pe care n'o poate opri nimic, cu putința de a sări și gardurile cele mai înalte de osebire umană, cu o putere care-l face să se pună la nivelul, nu al celui mai inteligent din clasă, ci al băiatului prostit și persecutat, care poate ajunge, prin iubirea profesorului, să se așeze în același rang cu cel care a trecut toate clasele, fiind notat cel d'intăiu. Aceasta nu se face cu rețetele învățate din pedagogie, ci cu acea nevoie a unor porți necontenit deschise care să primească pe oricine, încălzindu-l. În felul acesta n'ar mai fi metoda aceia care făcea pe un foarte elegant preot din București, profesor de religie, să întrebe fetele pe care le examina despre toate doctrinele care au fost înfățișate la toate sinoadele ecumenice. Și atunci l-am întrebat, ca ministru în inspecție: — Din fetele acestea vrei să faci Mitropoliți? — Nu. — Dacă nu vrei aceasta, lasă sinoadele ecumenice,

www.dacoromanica.ro

du-te acasă și ceteşte ce este mai nobil în literatura creştină, înfățişează vieți de sfinți și de mucenici, alege scenele cele mai mişcătoare din istoria de lupte și triumf a creştinismului și, cînd ar pleca fetele de la această lecție, să se întoarcă acasă uitîndu-se în zările cerului, de parcă ar vedea umbrele celor înfățişați de Sfinția Ta".

A fabrica profesori nu este de sigur menirea noastră, cum nici a discuta cu studenții puncte de erudiție, cu credința că din orice om poate ieşi un creator de ştiință. Să nu confundăm o Universitate cu o Academie! Da, Academia este făcută pentru aceasta, Universitatea nu: sînt două lucruri deosebite. Ştiința trebuie cultivată, dar nu pentru ca oricine să fie creator în materie de ştiință, ci pentru ca nimeni să nu rămînă străin de supremele adevăruri pentru viață care se desfac din orice ştiință.

Acesta este rostul Universității.

Iar pentru aceasta nu există nimic mai folositor în tot ce predă Universitatea decît mărturia vieții umane, mărturie plină de sînge și de lacrimi, însuflețită de cea mai înaltă speranță și de cel mai cald entusiasm, care este Istoria Universală. Istoria popoarelor, istoria Statelor, istoria gîndurilor, istoria realisată de oameni din toată lumea, și de aceia cari prin fatalitățile vieții au fost ținuți mai de o parte de cunoştința acestor lucruri. Căci nimeni nu s'ar fi gîndit ca Roscelin sau Abélard să se închidă între patru ziduri și acolo să aibă la dispoziție o cancelarie ca să vie oameni numai pînă la anumită vrîstă și să li se înscrie.

Pe cînd, după rostul obişnuit, sînt doar anumite zile din săptămînă cînd trebuie făcute cele şaizeci de minute reglementare, iar, după ce trec cîteva luni, vine un examen și profesorul trebuie să puie o notă. *Aceasta* este Universitatea, *aceasta* este menirea ei? Jocul acesta, care samănă cu teatrul chines? La San-Francisco, într'un moment, marele preot face să-i salte barba în aier și, de cîte ori vorbeşte regele, musica întovărăşeşte cu sunete de gong fiecare manifestație a Maiestății Sale. Nu găsiți o asămănare între acest teatru chines și ceia ce se chiamă că sîntem chemați a îndeplini fiecare aici?

Şi, dacă oamenii tineri n'au curajul de a spune acest lucru, într'un ceas ca acesta, cînd Statul și poporul românesc au nevoie de a-și aduna toate energiile, și nu numai energiile luminate, ci toate cele care folosesc unei națiuni, ei bine, cu experiența și la vrîsta mea, eu am curajul să rostesc adevărul acesta.

www.dacoromanica.ro

VERIFICAT
1987

www.dacoromanica.ro